

Hopeův Vězeň na Zendě

Milan Orálek

Z romantických příběhů a romantického temperamentu čerpáme novou odvahu, novou ctižádost, novou důvěru v moc lidského ducha a nezdolné sebevědomí lidské mysli.

Anthony Hope

1

Přestože Anthony Hope napsal celkem jedenatřicet románů a osm povídkových souborů, čtenáři a literární historikové ho dnes vnímají jako autora jediné knihy – *Vězně na Zendě* z roku 1893 (a nanejvýš ještě jejího pokračování s názvem *Rupert z Hentzau* vydaného o pět let později), který patří – vedle knih Stevensonových, Dumasových či Haggardových – ke klasickým dílům dobrodružné literatury. Hned po svém vydání zaznamenal román zcela mimořádný úspěch a do dnešních dnů se dočkal desítek edic, divadelních a filmových adaptací (z nichž nejpodařenější je patrně černobílý snímek Johna Cromwella z roku 1937 s Donaldem Colmanem, Douglasem Fairbanksem ml. a Davidem Nivenem v hlavních rolích), literárních i filmových parodií a přepisů – viz například Quineův *The Prisoner of Zenda* s Peterem Sellersem (1979) či Edwardsova rozkošná neogroteska *Velké závody* (1965) s Tonym Curtisem a Jackem Lemonem nebo román *Royal Flesh* (1970) George MacDonalda Frasera.

Název království, v němž se příběh odehrává, se stal nedílnou součástí anglické kultury a jazyka. Svědčí o tom i skutečnost, že ho najdeme ve všech velkých slovnících angličtiny, což odráží jeho relativně frekventované užití. Například v *Oxford English Dictionary* čteme pod heslem „Ruritania“ následující definici:

„Imaginární království ve střední Evropě: používá se pro označení dějiště dvorních intrik a milostných dobrodružství v moderních kulisách nebo pro malý stát; obecněji jakákoli imaginární země.“

Radiace Hopeova půvabného textu ovšem sahá i za hranice umění – jisté město v kanadské provincii Ontario kupříkladu nese jméno Zenda.¹

2

Anthony Hope (vlastním jménem Anthony Hope Hawkins) se narodil 9. února 1863 v londýnském obvodu Clapton. Jeho otec působil jako ředitel školy a jeho matka, původem Skotka, byla spřízněna se spisovatelem Kennethem Grahamem (1859–1932), autorem proslulé dětské knížky *Vítr ve vrbách* (1908) (známé též jako *Žabákova dobrodružství*). Hope s výborným prospěchem absolvoval Marlborough College a poté byl přijat na Balliolovu kolej v Oxfordu, kde si při studii klasické filologie a humanitních věd vedl neméně úspěšně. Po promoci v roce 1886 se stal právníkem, ale současně začal také psát, přičemž záhy zjistil, že literatura pohlcuje značnou část jeho času a především pozornosti. Jeho první knihou byla politická satira *A Man of Mark* (1890) zasazená do fiktivní latinskoamerické republiky Aureatland, kterou vydal vlastním nákladem. Po úspěchu *Vězně na Zendě* (o němž se s uznáním vyjádřil například i R. L. Stevenson) se Hope věnoval naplno literatuře – s výjimkou první světové války, kdy působil na Ministerstvu informací a podílel se svými texty na válečné propagandě a antipropagandě, za což byl v roce 1918 povýšen do šlechtického stavu. Zemřel 8. července 1933.

O svém psaní neměl iluze. Jeho sebe-kritický a skromný postoj k vlastní tvorbě by mohl sloužit za inspiraci mnoha dnešním autorům zábavné literatury – ve vzpomínkové knize *Memories and Notes* (1927) sám sebe přirovnal k „vesnickému ševci, který sedí sám ve svém malém krámku a po orientálním způsobu věnuje veškerou pozornost spravování starého střevice, aby mohl ještě dále sloužit.“² Jindy si zase posteskl: „Je velice těžké pokračovat v psaní, jakmile *důkladně* poznáte meze svých možností.“³

3

Vězeň na Zendě – a autor si toho byl dobře vědom – představuje zdařilou směs tradičních motivů a narativních schémat. Mladý anglický gentleman Rudolf Rassendyll se vydává do germanofonního Ruritánského království, aby se zde zúčastnil korunovace nového panovníka, s nímž je vzdáleně spřízněn. Kromě příbuzenství spojuje hlavního hrdinu s Rudolfem V. také dokonalá podoba, takže ho může zastoupit, když je král omámen a posléze zajat svým nevlastním bratrem, jenž si činí nárok na trůn. Mezi Rassendyllem a vévodou Michaellem se rozpoutá napínavý boj o to, kdo bude vládnout Ruritánii a co se stane s uvězněným králem. Situace se zkomplikuje, když se Rudolf zamiluje do královy sestřence a budoucí manželky, princezny Flavie. Odolá nicméně pokušení zmocnit se vlády sám, vysvobodí svého královského dvojníka a dokonce se vzdá i své lásky. Happy end se tak kupodivu nekoná – oba milenci dají přednost zájmům monarchie před vlastním štěstím (příslušná kapitola je výstižně pojmenována „If love were all!“).

Knihu lze číst velmi různě. Můžeme se jednoduše nechat strhnout tím, co anglický kritik Roger Lancelyn Green nazval „lehkost[í] stylu a skvostn[ou] nevyhnu-

telností veskrze živelné obrazotvornosti“,⁴ jejím vzrušujícím dějem a osvěžujícím humorem, avšak literární badatelé román podrobují rovněž kulturní a ideologické interpretaci. To přináší zajímavé plody. Britský anglista a odborník na literaturu pro děti a mládež Tony Watkins si například všímá toho, jakým způsobem *Vězeň na Zendě* – jehož podtitul nikoli náhodou zní „being the history of three months in the life of an English gentleman“ – „nově definuje a utvrzuje“ ideál gentlemana,⁵ který je v anglickém písemnictví utvářen velmi rozsáhlým a vnitřně různorodým korpusem textů a který je možno vykládat mimo jiné jako reakci na demokratizaci britské společnosti a „záměrný politický konstrukt, který má sloužit jako vzor vládnoucím třídám“ a současně legitimizovat jejich pozici (historik architektury a spisovatel Mark Girouard).⁶ Jiný, poněkud imanentnější přístup naproti tomu zdůrazňuje vztahy mezi postavami (soubor protikladů a analogií Rudolf – král, Rudolf – Rupert, Rudolf – Michael apod.), repetitivní motivy hry a divadla, intertextuální vazby atd.

V našem prostředí není *Vězeň na Zendě* navzdory svému světovému věhlasu takřka vůbec znám. Poprvé a naposledy vyšel v češtině ve dvacátých letech.⁷ V roce 2003 byla u nás přítom publikována kniha amerického spisovatele Simona Hawkeho (1951) *Časová lky. Pomsta na Zendě*,⁸ která zpracovává některé prvky Hopeova příběhu v žánru sci-fi. Vznikla tak paradoxní situace, kdy máme v češtině k dispozici posttext v podstatě neexistujícího pretextu.

Jistě by bylo dobré napravit chybu předchozích generací nakladatelů a knihu do českého prostředí (znovu) uvést. Následující ukázka je první splátkou dluhu, který absence poválečného českého překladu představuje.

Poznámky:

- 1 Sir Charles Mallet, *Anthony Hope and His Books*, London, Hutchinson 1935, s. 80 (zmiňuje Tom Watkins v úvodu k *The Prisoner of Zenda* [Oxford World's Classics], New York, Oxford University Press 2007, s. xviii).
- 2 Anthony Hope, *Memories and Notes*, s. 252 (cit. dle Watkins, úvod, s. xix).
- 3 Sir Charles Mallet, *Anthony Hope and His Books*, s. 215 (cituje Watkins, úvod, s. xii).
- 4 Cituje Garry Hoppenstand v úvodu k *The Prisoner of Zenda – Rupert of Hentzau* (Penguin Classics), London, Penguin Books 2000, s. xviii.
- 5 Tom Watkins, úvod, s. xi.
- 6 Ibid, s. xiii (Watkins odkazuje na text Marka Girouarda, *The Return of Camelot. Chivalry and the English Gentleman*, New Haven, Yale University Press 1981).

7 V překladu Boženy Pacákové-Pasovské (Praha, V. Vitek 1924).

8 Frenštát pod Radhoštěm, Polaris. Kniha je součástí rozsáhlého cyklu *Časoválky*.